

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/74/2007

SPOŁECZNA PERCEPCJA PRZEMOCY WERBALNEJ I MOWY NIENAWIŚCI

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ 2007

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2006 roku

W polskim kodeksie karnym¹ czytamy: „Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”. Artykuł ten wyznacza granice określające, jakie wypowiedzi kwalifikują się do mowy nienawiści. Prawo niektórych państw (np. Szwecji czy Kanady) wyznacza te granice nieco dalej, chroniąc przed mową nienawiści również osoby homoseksualne. Oczywiście mianem mowy nienawiści można by opatrzyć każdego rodzaju przemoc werbalną wobec grup i osób ze względu na określoną cechę, którą one posiadają. Niemniej, analizując to zjawisko przyjmuje się zwykle definicję węższą. Nie uwzględnia ona obraźliwych wypowiedzi dotyczących takich aspektów, jak poglądy społeczne, polityczne, lecz obejmuje takie cechy, na które albo wcale nie mamy wpływu, albo ów wpływ jest ograniczony. W tym rozumieniu mowa nienawiści dotyczy na przykład takich cech, jak: kolor skóry, rasa, narodowość, przynależność etniczna, orientacja seksualna, wyznanie religijne lub bezwyznaniowość, ale także płeć, pochodzenie społeczne czy również niepełnosprawność, inwalidztwo.

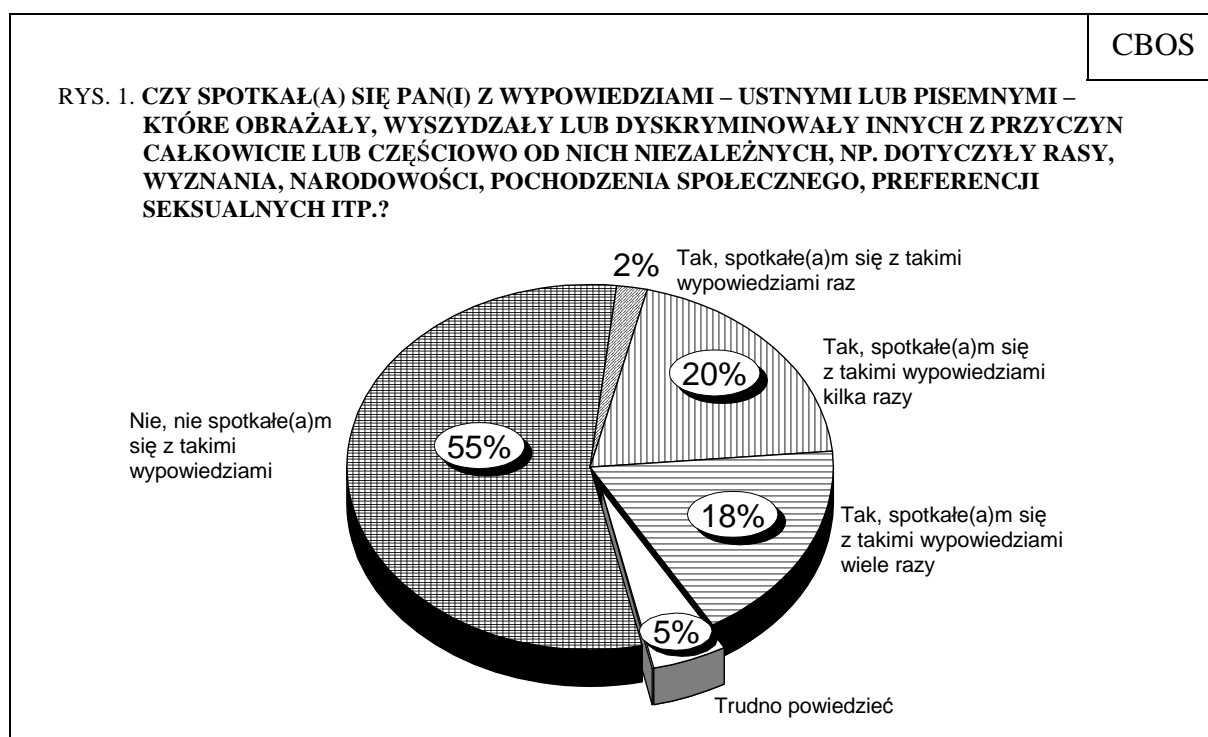
Pytania zawarte w kwietniowym sondażu² miały na celu zdiagnozowanie, w jakim stopniu mowa nienawiści istnieje w percepcji społecznej, gdzie ta forma przemocy werbalnej najczęściej jest dostrzegana oraz kto – zdaniem ankietowanych – wypowiada te komunikaty i jakich cech przeważnie dotyczy wyszydzanie. Zapytaliśmy Polaków również o postawy wobec wolności wypowiedzi i prosiliśmy o ustosunkowanie się do różnych określeń (nie tylko ze słownika mowy nienawiści) funkcjonujących w przestrzeni dyskursywnej.

---

¹ Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997, art. 257, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (203) zrealizowano w dniach od 30 marca do 2 kwietnia 2007 roku na liczącej 937 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Dwie piąte Polaków (40%) przyznaje, że co najmniej raz zetknęło się z wypowiedziami, które obrażały innych ze względu na ich rasę, kolor skóry, narodowość, preferencje seksualne itp. Wśród nich 18% deklaruje, że wielokrotnie spotkali się z takim przekazem, a co piąty (20%) mówi, że miało to miejsce kilka razy. Ponad połowa ankietowanych (55%) stwierdza, że nie zauważyła takiej formy przemocy werbalnej.

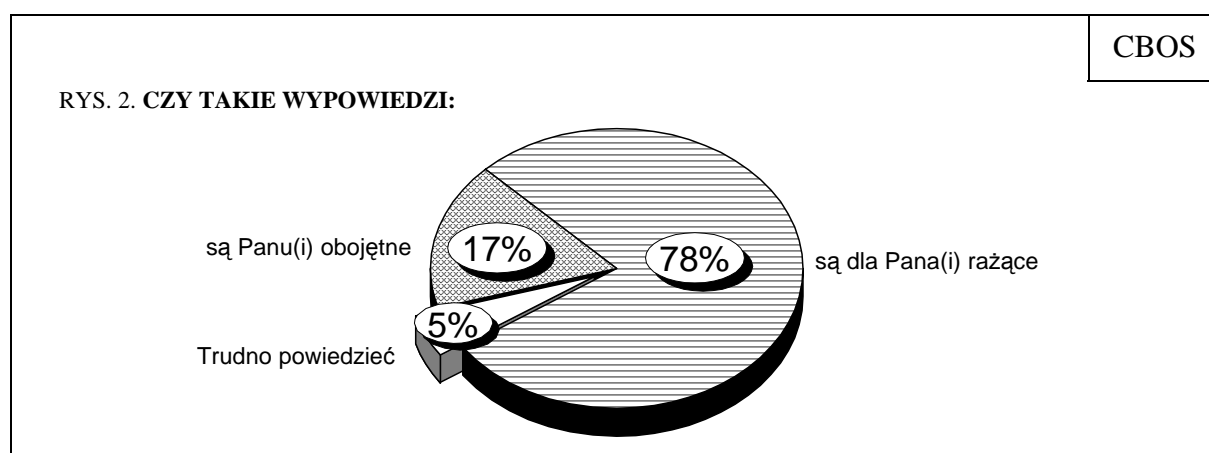

Z uzyskanych deklaracji wynika, że świadkami mowy nienawiści byli wyraźnie częściej najmlodszy ankietowani, także uczniowie i studenci (zob. tabele aneksowe). Im starsi są respondenci, tym rzadziej przyznają, że spotkali się z takimi obraźliwymi wypowiedziami. Ponadto na deklaracje w tej sprawie ma wpływ poziom wykształcenia – osoby z wykształceniem średnim i wyższym znacznie częściej przyznają, że były świadkami wyszydzających wypowiedzi, niż ludzie gorzej wykształceni. Jako cechę wtórną, bo związaną z wykształceniem, można wymienić wysokość dochodów, która również różnicuje opinie na ten temat – badani o wyższych dochodach częściej niż pozostali dostrzegają to zjawisko. Dodatkowo, istnieją znaczne dysproporcje w odpowiedziach mieszkańców wsi i tych z ośrodków miejskich. Relatywnie mało mieszkańców wsi przyznaje, że spotkało się z mową nienawiści; podobnie jest w grupach społeczno-zawodowych, gdzie najniższy odsetek takich odpowiedzi zanotowaliśmy wśród rolników. Poza tym osoby najczęściej praktykujące religijnie rzadziej deklarują, że były świadkami wypowiedzi wyszydzających innych.

Na dostrzeganie tego rodzaju wypowiedzi wpływają w pewnym stopniu poglądy polityczne: ludzie o orientacji lewicowej częściej niż pozostali przyznają, że spotkali się z obraźliwymi sformułowaniami. Wszystkie te różnice w postrzeganiu dyskryminujących zachowań słownych wynikają zapewne w znacznie większej mierze z różnego stopnia wrażliwości na występowanie tego typu wypowiedzi w poszczególnych środowiskach.

Zdecydowana większość Polaków, którzy deklarują, że byli świadkami mowy nienawiści (78%), przyznaje, że takie wypowiedzi są dla nich rażące; tylko 17% pytanych ma do takich sformułowań stosunek obojętny.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE ZETKNEŁY SIĘ Z OBRAŹLIWYMI WYPOWIEDZIAMI (N=376)

Wyraźnie rysuje się tu różnica w percepcji opresywnych komunikatów między kobietami a mężczyznami. Mężczyźni znacznie częściej niż kobiety wyrażają obojętność wobec obraźliwych wypowiedzi, częściej także mają do nich niezdecydowany stosunek (odpowiedzi „trudno powiedzieć”). Stosunkowo duży odsetek wskazań obojętności wobec tego problemu jest wśród osób do 24 roku życia, także wśród uczniów i studentów. Mieszkańcy największych aglomeracji miejskich, a także osoby z wyższym wykształceniem częściej przyznają, że wypowiedzi, które obrażają ludzi m.in. ze względu na rasę, narodowość czy wyznanie, są dla nich rażące.

GDZIE LUDZIE SĄ OBRAŻANI?

Ankietowanych, którzy dostrzegają zjawisko mowy nienawiści, zapytaliśmy o to, gdzie i jak często spotykają się z krzywdzącymi innymi wypowiedziami. Zdaniem większości pytanych (60%), to napisy na murach są często formą przekazu obraźliwych treści. Ponadto 39% badanych z tej grupy przyznaje, że takie wypowiedzi często pojawiają się w telewizji.

Zdaniem ankietowanych, do stosowania przemocy dyskursywnej najrzadziej wykorzystywane są publikacje książkowe, audycje radiowe oraz plakaty, ulotki i transparenty. Należy tu zaznaczyć, iż dostrzeganie takich wypowiedzi w środkach masowego przekazu nie jest tożsame z przypisywaniem im skrajnych poglądów i w dużej części wiąże się z pokazywaniem ich przez media jako zachowań negatywnych.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE BYŁY ŚWIADKAMI PRZEMOCY WERBALNEJ (N=375)

Tabela 1

Jak często spotykał(a) Pan(i) tego typu wyszydzające, obraźliwe, krzywdzące dla pewnych osób lub grup wypowiedzi:	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć
	w procentach			
- w gazetach, periodykach	25	43	24	7
- w telewizji	39	42	16	4
- w radiu	21	39	33	6
- w publikacjach książkowych, broszurach	10	34	41	15
- na plakatach, transparentach, ulotkach	23	37	31	9
- na murach, na ścianach budynków, jako tzw. graffiti	60	25	11	4

Część respondentów wymieniła jeszcze inne miejsca, nieuwzględnione w ankiecie, w których pojawia się, ich zdaniem, mowa nienawiści. Były to zazwyczaj miejsca publiczne takie, jak przystanki komunikacji miejskiej, dworce, autobusy, tramwaje, pociągi; niektórzy podali przykłady miejsc, w których spędza się czas wolny (klub, kawiarnia), inni – miejsce pracy. Niektórzy wymieniali strony i fora internetowe.

Można zauważyć także pewne zależności społeczno-demograficzne, które mają wpływ na ocenę wybranych „środków przekazu” mowy nienawiści. Jeśli chodzi o telewizję i radio, starszy wiek ankietowanych wpływa na to, że częściej niż młodsze osoby zauważają oni w tego typu mediach obraźliwe wypowiedzi pod adresem różnych grup społecznych. W tych środkach przekazu mowę nienawiści częściej również dostrzegają zwolennicy lewicy niż ludzie o poglądach centrowych czy prawicowych. Jeśli chodzi o napisy na murach – jako na obraźliwe częściej zwracają na nie uwagę ludzie młodzi, z dużych aglomeracji miejskich oraz nieco częściej osoby o prawicowych poglądach politycznych. Jeszcze raz wypada podkreślić, że rozpoznawanie tego rodzaju treści w mediach wynika często z krytycznego informowania o ich występowaniu, a znacznie rzadziej z przypisywania mediom takich poglądów.

KTO OBRAŻA?

Badanych zapytaliśmy również o to, kto i jak często jest nadawcą obraźliwych komunikatów. Najwięcej ankietowanych uznaje, że mowę nienawiści stosują często politycy (49%), członkowie różnych organizacji ideologicznych (44%), a także przechodnie na ulicy (42%). Dość liczna grupa respondentów (36%) zauważa, że obraźliwe wypowiedzi często padają z ust osób związanych z Kościołem. Zdaniem większości odpowiadających na to pytanie (60%), wypowiedzi takich nie spotyka się wśród osób ze świata nauki.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE BYŁY ŚWIADKAMI PRZEMOCY WERBALNEJ (N=375)

Tabela 2

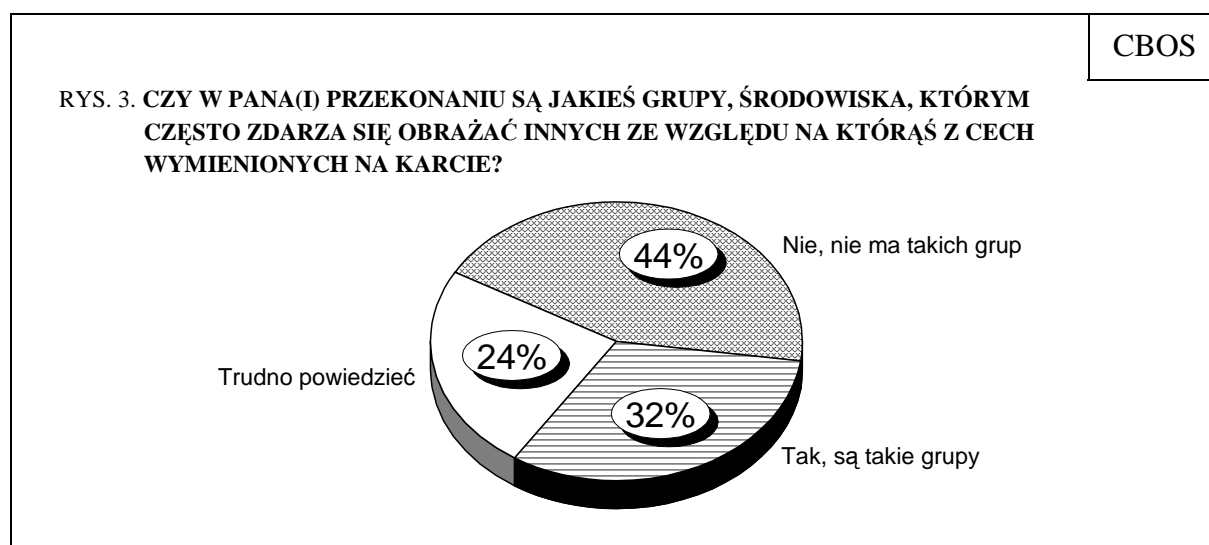
Jak często te obraźliwe słowa wypowiadali(ły):	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć
	w procentach			
- politycy, ludzie związani z polityką	49	36	13	3
- dziennikarze, prezenterzy, publicyści	20	49	28	3
- osoby z branży rozrywkowej, artyści	25	36	34	5
- członkowie organizacji ideologicznych	44	25	18	13
- osoby związane z Kościołem	36	31	25	8
- osoby ze świata nauki	4	25	60	11
- zwykli ludzie, przechodnie na ulicy	42	40	15	2

Stwierżeń tych nie należy interpretować w kategoriach częstotliwości tego rodzaju wypowiedzi w poszczególnych zbiorowościach. Różnice pod tym względem wynikają bowiem w dużym stopniu z niejednakowej „widoczności” wypowiedzi przedstawicieli poszczególnych środowisk i ich eksponowania przez media, a w znacznie mniejszej mierze z rzeczywistej częstotliwości tego rodzaju zachowań.

O tym, że politycy często wypowiadają obraźliwe i krzywdzące sformułowania, przekonani są przede wszystkim ankietowani powyżej 35 roku życia. Bardziej krytyczny stosunek do słów polityków mają osoby o poglądach lewicowych niż zwolennicy prawicy i centrum. Mowę nienawiści w wypowiedziach dziennikarzy stosunkowo często wskazują zaś ludzie o poglądach prawicowych, którzy także bardziej surowo oceniają pod tym względem branżę rozrywkową. W wypowiedziach organizacji o charakterze ideologicznym obrażające innych sformułowania częściej zauważają mężczyźni, osoby z wyższym wykształceniem, mieszkańcy największych miast oraz ludzie niepraktykujący religijnie, a także badani o poglądach lewicowych. Podobnie jest, jeśli chodzi o ocenę wypowiedzi osób związanych z Kościołem – kobiety rzadziej niż mężczyźni deklarują, że często pojawia się w nich mowa

nienawiści, natomiast za krzywdzące stosunkowo często uważają je najlepiej wykształceni, mieszkańcy większych miast, nieuczestniczący w praktykach religijnych oraz osoby o poglądach lewicowych. Warto jednak odnotować, że ludzie młodzi (do 24 roku życia), jak również badani w wieku od 25 do 34 lat zdecydowanie rzadziej niż starsi przyznają, że osoby związane z Kościołem często wypowiadają krzywdzące i obraźliwe słowa. Można też zauważyć, że kobiety i respondenci do 34 roku życia częściej zauważają przemoc werbalną w wypowiedziach ludzi na ulicy, w miejscach publicznych.

Wszystkim ankietowanym niezależnie od tego, czy spotkali się z mową nienawiści czy też nie, zadaliśmy pytanie o to, czy są jakieś grupy, które często obrażają i wyszydzają innych ze względu na takie cechy, jak: rasa, narodowość, wyznanie lub jego brak, płeć, preferencje seksualne, niepełnosprawność, pochodzenie społeczne. Co trzeci Polak (32%) przyznaje, że są takie środowiska, które często posługują się mową nienawiści, jednak przeważają osoby (44%), których zdaniem nie ma takich grup. Stosunkowo duża część społeczeństwa (24%) nie ma opinii w tej kwestii.

Istnienie grup, które często obrażają innych ludzi, częściej wskazują osoby z wyższym wykształceniem (im wyższy poziom wykształcenia, tym częściej pojawiają się odpowiedzi twierdzące), kadra kierownicza i inteligencja, badani najczęściej zarabiający, uczniowie i studenci, niepraktykujący religijnie, a także ludzie o lewicowych poglądach politycznych.

Badanych, którzy przyznają, że są takie grupy, poprosiliśmy również o ich zdefiniowanie. W tym celu zadaliśmy pytanie otwarte, na które respondenci mogli samodzielnie sformułować odpowiedź.

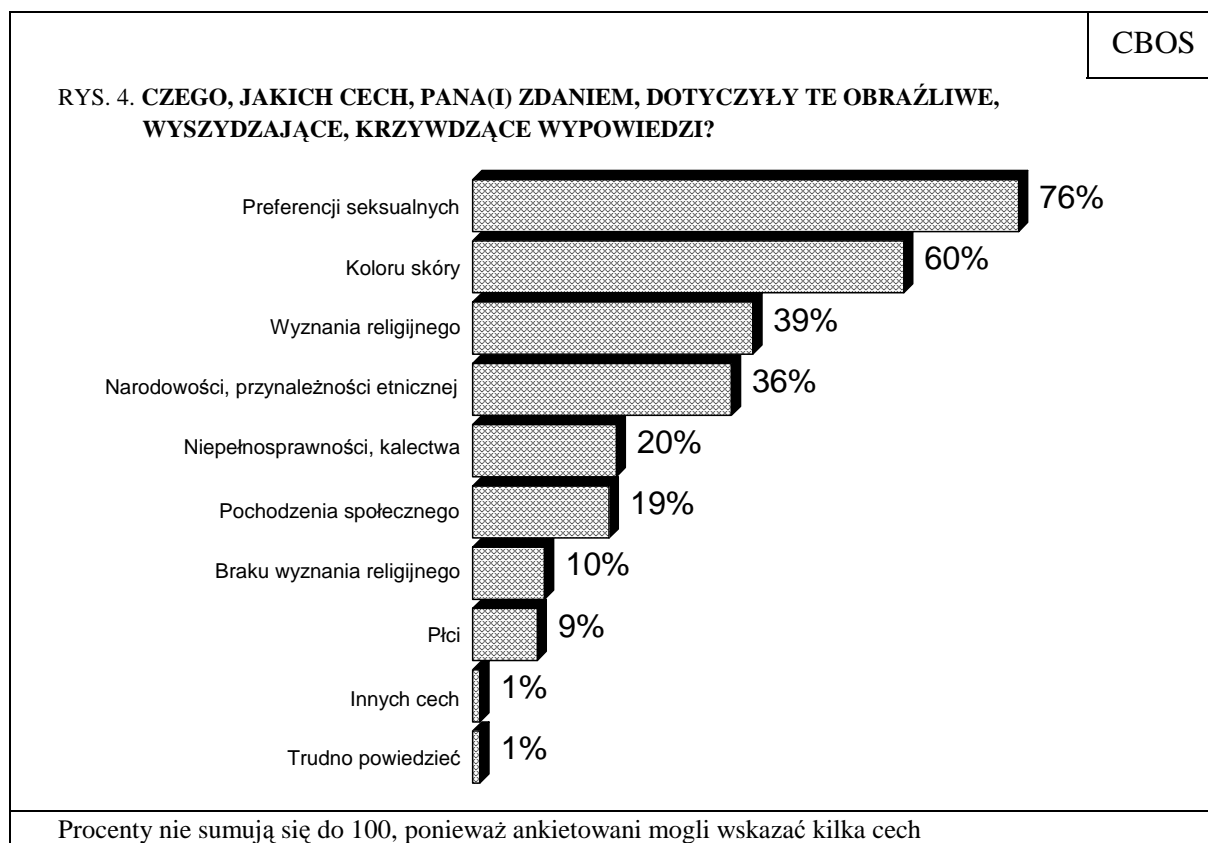
ODPOWIEDZI OSÓB PRZEKONANYCH O TYM, ŻE SĄ GRUPY, ŚRODOWISKA, KTÓRYM CZĘSTO ZDARZA SIĘ OBRAŻAĆ
INNYCH (N=293)

		CBOS
Jeśli tak, jakie to grupy, środowiska?		
Politycy, partie polityczne (ogólnie)		24%
Młodzież Wszechpolska		12%
Młodzież (ogólnie)		12%
Liga Polskich Rodzin – politycy i zwolennicy tej partii		11%
Skini		11%
Środowisko Radia Maryja		9%
Osoby związane z Kościołem katolickim		8%
Zwykli ludzie		5%
Narodowcy, nacjonaści		4%
Subkultury młodzieżowe (ogólnie)		4%
Blokery, chuligani		4%
Grupy wyznaniowe		4%
Dziennikarze, publicyści, osoby z branży rozrywkowej		4%
Osoby homoseksualne		4%
Pseudokibice		3%
Niewykształceni, prości ludzie		3%
Faszyści, neonaziści		2%
Rasiści i antysemita		2%
Punki		2%
Osoby ze środowisk patologicznych – narkomani, przestępcy		2%
Fanatycy religijni		2%
Ludzie z wyższych sfer, bogaci		2%
Narodowości, grupy etniczne, rasy		2%
Prawo i Sprawiedliwość – politycy i zwolennicy tej partii		1%
Organizacje ideologiczne (ogólnie)		1%
Sataniści		1%
Homofobi		1%
Biedni		1%
Wykształceni		1%
Ludzie starsi		1%
Odpowiedzi dotyczące cechy, ze względu na którą się obraża		4%
Inne odpowiedzi		5%
Nie potrafię określić, trudno mi powiedzieć		6%
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wymieniać różne grupy		

Prawie jedna czwarta odpowiadających (24%) jest zdania, że obraźliwe wypowiedzi często płyną z ust polityków. Co dziewiąty pytany (11%) wymienia w tym kontekście konkretne ugrupowanie – Ligę Polskich Rodzin, a 12% – Młodzież Wszechpolską. Co ósmy twierdzi, że częste stosowanie przemocy werbalnej charakteryzuje ogólnie ludzi młodych, a 4% przypisuje to młodzieży należącej do bliżej niesprecyzowanych subkultur. W odpowiedzi co dziewiątego respondenta z tej grupy jako opresywna werbalnie subkultura pojawiają się skinheadzi. Opozycyjna w stosunku do nich kultura – punki – jest wspominana zdecydowanie rzadziej (2%). Co dwunasty badany odpowiadający na to pytanie (8%) uważa, że krzywdzące dla pewnych grup komunikaty wypowiadają przedstawiciele Kościoła katolickiego. Niemal tyle samo osób (9%) wymienia Radio Maryja – dziennikarzy i słuchaczy tej stacji. Rzadziej ankietowani wspominają ogólnie o różnych grupach wyznaniowych (4%) czy też radykałach i fanatykach religijnych (2%), którzy używają mowy nienawiści. W opinii 4% badanych z tej grupy, obraźliwe teksty wygłaszają osoby homoseksualne; do tej kategorii zaliczyliśmy również odpowiedzi, w których wymieniano zwolenników osób homoseksualnych czy aktywistów działających na rzecz mniejszości seksualnych. Co ciekawe, homofobi – wrogo nastawieni do innych niż dominująca orientacji seksualnych, byli wspominani znacznie rzadziej, bo zaledwie przez 1% pytanych. Według co dwudziestej osoby udzielającej odpowiedzi, wyszydzające słowa padają z ust zwykłych ludzi, gdzieś na ulicy, w środkach transportu. W tym miejscu należy również podkreślić niewłaściwość ewentualnych wniosków o rzeczywistych zachowaniach na podstawie ich społecznej percepcji.

Pytaliśmy też, jakie cechy są najczęściej podejmowane przez mowę nienawiści. Trzy czwarte ankietowanych dostrzegających to zjawisko (76%) jest zdania, że zazwyczaj dotyczy ona preferencji seksualnych. Nieco mniej osób (60%) uważa, że przemoc werbalna jest stosowana ze względu na kolor skóry. Prawie dwie piąte badanych, którym zadano to pytanie (39%), twierdzi, że obraźliwe wypowiedzi odnoszą się do wyznania religijnego, natomiast 36% wskazuje na narodowość jako przedmiot wyszydzającego języka. Zaskakująco wielu odpowiadających (20%) mówi o obrażaniu ludzi ze względu na ich niepełnosprawność, inwalidztwo. Problem bezwyznaniowości czy werbalnej dyskryminacji ze względu na płeć nie jest zbyt często dostrzegany.

ODPOWIEDZI OSÓB BĘDĄCYCH ŚWIADKAMI OBRAŹLIWYCH WYPOWIEDZI (N=376)

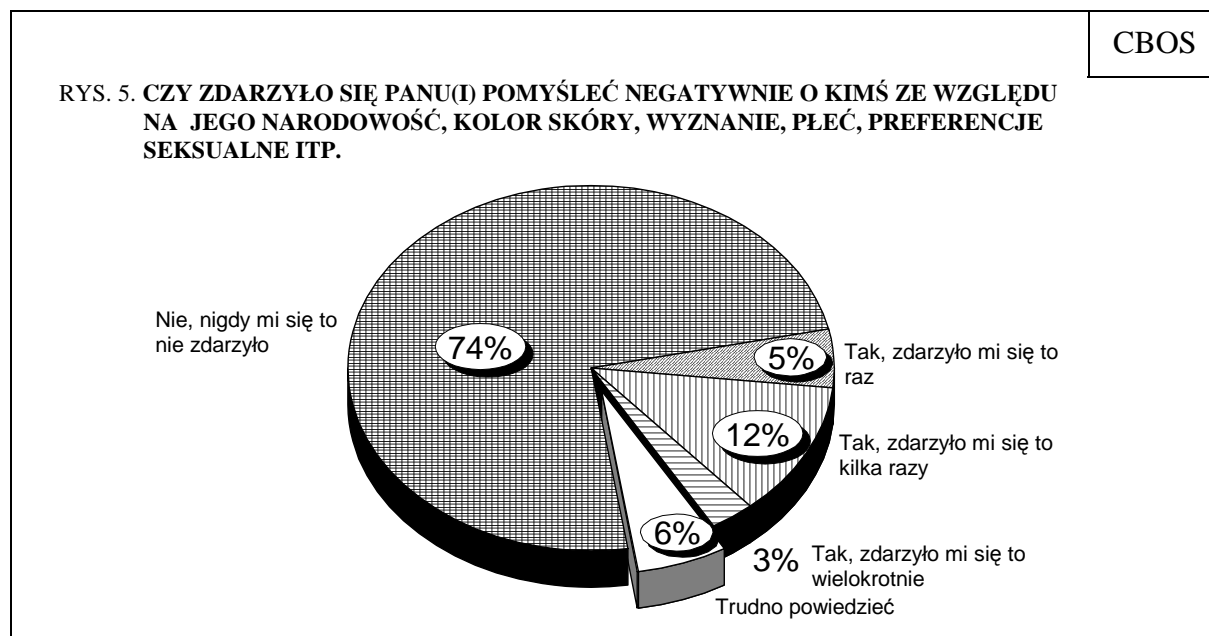

Najmłodsi badani częściej dostrzegają werbalną dyskryminację ze względu na kolor skóry. W przypadku obraźliwego języka dotyczącego wyznania religijnego stopień dostrzegania tego problemu jest tym wyższy, im respondenci są starsi. Mieszkańcy największych aglomeracji miejskich stosunkowo często wskazują problem krzywdzących wypowiedzi adresowanych do ludzi o innym kolorze skóry i osób homoseksualnych. Badani z wykształceniem podstawowym częściej wskazują na problematykę bezwyznaniowości oraz na obraźliwy język dotyczący osób niepełnosprawnych. Badani z wyższym wykształceniem częściej niż słabiej wykształceni zwracają uwagę na kwestie dyskryminacji ze względu na orientację seksualną oraz narodowość.

UPRZEDZENIA NIETYPOWYWIADANE

Ankietowani odpowiadali również na pytanie, czy im samym zdarzyło się nie tyle wypowiedzieć o kimś obraźliwie, ile pomyśleć o innej osobie negatywnie ze względu na jakąś cechę, której dotyczy mowa nienawiści. Większość z nich twierdzi, że nigdy nie zdarzyło im się pomyśleć o kimś w sposób obraźliwy, np. z powodu jego pochodzenia, koloru skóry czy

preferencji seksualnych. Niemniej co piąta osoba (20%) przyznaje się, że taka myśl pojawiła się u niej co najmniej raz.

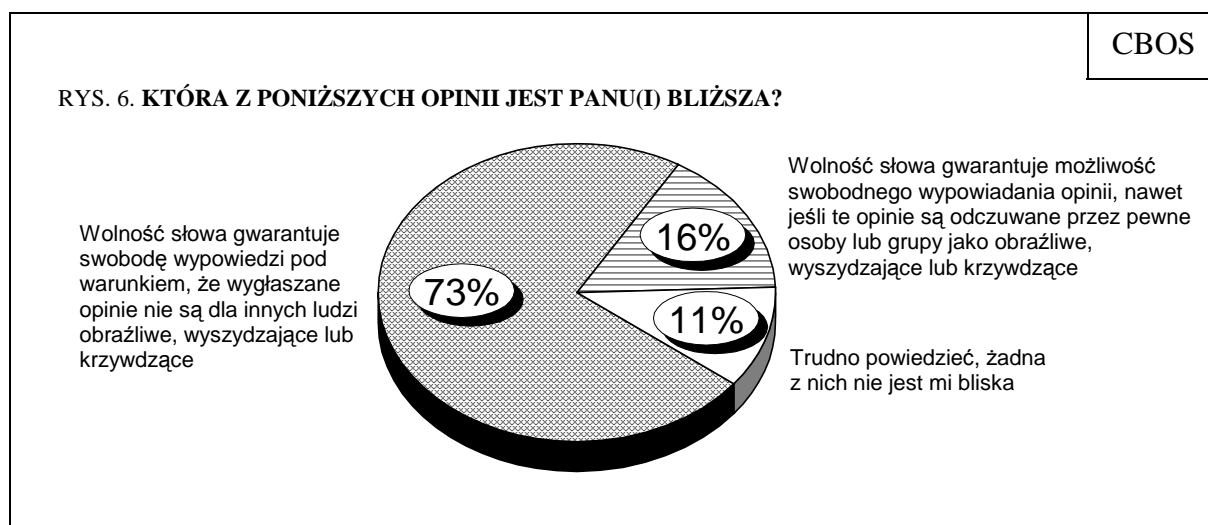

Do negatywnego myślenia o jakiejś osobie lub grupie osób częściej przyznają się mężczyźni. Ponadto stosunkowo często takie wskazania pojawiają się w grupie uczniów i studentów. Deklaracje tego rodzaju są tym rzadsze, im ankietowani są starsi. Warto zwrócić uwagę, że do takiego niewypowiedzianego obrażania częściej przyznają się ludzie lepiej wykształceni, kadra kierownicza i inteligencja oraz osoby najczęściej zarabiające i dobrze oceniające własną sytuację materialną. Odpowiedzi twierdzące na to pytanie są częstsze wśród tych, którzy nie uczestniczą w życiu religijnym, niż wśród praktykujących religijnie. Można również wspomnieć, że istnieje związek między deklarowanym dostrzeganiem mowy nienawiści a przyznawaniem, że myślało się o innych w sposób krzywdzący (V Cramera = 0,30). Badani stwierdzający, że co najmniej raz byli świadkami obraźliwych wypowiedzi, częściej również przyznają się do tego, że myśleli o innych negatywnie ze względu na cechy, których dotyczy mowa nienawiści. Prawdopodobnie ci, którzy są na tyle wrażliwi, iż dostrzegają przemoc werbalną, są także bardziej krytyczni pod tym względem w stosunku do samych siebie.

WOLNOŚĆ SŁOWA I JEJ OGRANICZENIA

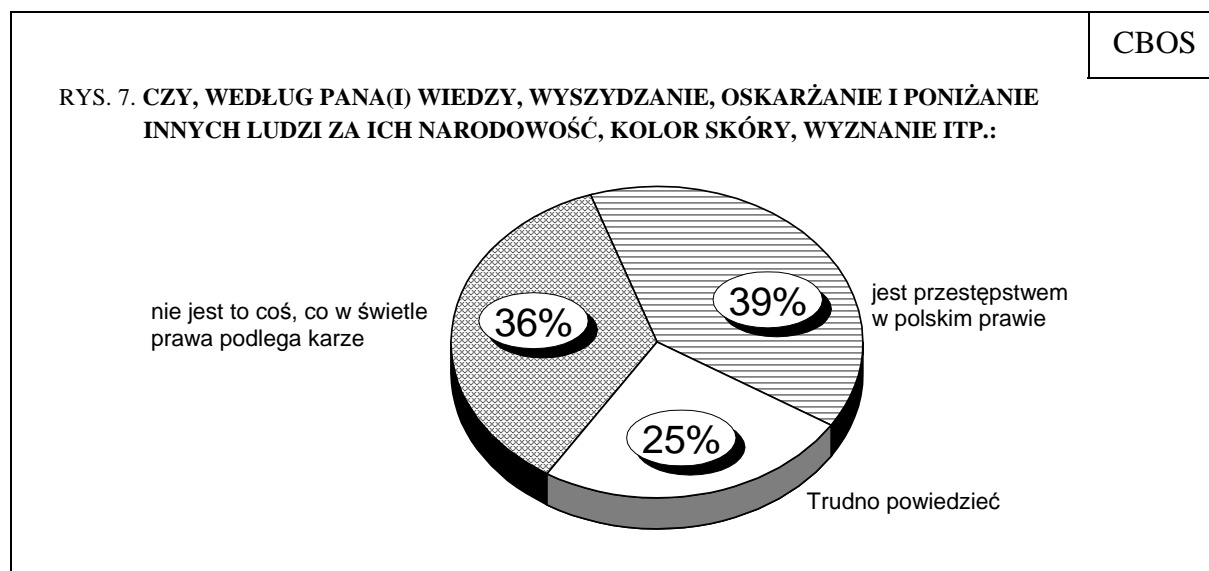
Problem wolności słowa, podobnie zresztą jak kwestia tolerancji, budzi niejednokrotnie duże emocje. Sam fakt swobody wypowiedzania opinii nie podlega rzecz jasna dyskusji; jest ona naturalnym składnikiem demokracji. Pytanie wciąż aktualne dla państw demokratycznych dotyczy granic wolności wypowiedzi. W rozwiązaniu idealnym takie granice byłyby wytyczane przez poczucie dobrego smaku i samokontrolę każdego uczestnika jakiegokolwiek dyskusji, a także przez liberalne założenie, by podczas realizowania własnej wolności nie naruszać wolności innych. Naiwnością byłoby jednak myślenie, że takie założenia można łatwo zrealizować i że każdy uczestnik demokracji będzie się kierował takimi przykazaniami. Koncepcja poprawności politycznej jest w jakimś stopniu metodą opatrzenia dyskusji określonymi regułami, jednak i ona ma swoje wady i budzi pewne kontrowersje.

Poprosiliśmy badanych o wybór jednej z dwóch opinii, bliższej ich przekonaniom. Pierwsza dotyczy wolności wypowiedzi, która nakłada na siebie ograniczenia, aby nie naruszać godności innych, druga zaś zakłada możliwość swobody wypowiedzi nawet wówczas, gdy wygłaszane słowa są odbierane jako krzywdzące przez pewne osoby lub grupy. Zdecydowana większość społeczeństwa (73%) jest zdania, że należy ograniczać wolność wypowiedzi, aby nie naruszać godności innych. Co szósty Polak (16%) za bliższy sobie uważa jednak pogląd, że swoboda wypowiedzi nie powinna być ograniczana wolnością innych ludzi.

Wśród zwolenników bezkompromisowej wolności słowa jest więcej mężczyzn niż kobiet. Ponadto najmłodszy ankietowany częściej uważają, że nie należy ograniczać swobody wypowiedzi przez wzgląd na innych. Warto zaznaczyć, że poziom wykształcenia nie wpływa w sposób istotny na stosunek do swobody wypowiedzi – co prawda osoby lepiej wykształcone częściej są za ograniczaniem wypowiedzi ze względu na godność innych, jednak również dlatego, że słabiej wykształceni częściej nie potrafią sprecyzować swojego stosunku do tej kwestii. Można też zauważyć, że osoby o lewicowych poglądach politycznych nieco częściej niż zwolennicy prawicy i centrum stoją po stronie ograniczenia wolności wypowiedzi, aby nie krzywdzić innych.

Ponieważ polskie ustawodawstwo za stosowanie mowy nienawiści pod adresem niektórych grup przewiduje sankcje, postanowiliśmy sprawdzić, jaka jest społeczna świadomość tego zapisu prawnego. Odpowiadający podzielili się na dwie prawie równoliczne grupy: 39% ankietowanych uważa, że mowa nienawiści podlega karze (co jest zgodne z prawdziwym stanem rzeczy), a nieco mniej osób (36%) jest przeciwnego zdania. Jedna czwarta badanych nie zajęła stanowiska w tej sprawie. Osoby z wyższym wykształceniem, dobrze zarabiające w większości wybierały odpowiedź zgodną z obowiązującym prawem.

CO JEST OBRAŹLIWE?

Ankietowanym przedstawiliśmy również zbiór określeń, które mogą być uznane za obraźliwe. Na ogół dotyczyły one różnych narodowości, koloru skóry, orientacji seksualnej – czyli aspektów często podejmowanych przez mowę nienawiści. Do powyższego zbioru dołączyliśmy też słowa dotyczące wykształcenia, poglądów politycznych – a więc cech, które nie są atakowane przez klasycznie rozumianą mowę nienawiści, jednak funkcjonują w przestrzeni komunikacji i są często narzędziem służącym wyszydzeniu pewnych grup. Respondenci mogli ustosunkować się do podanych określeń i ocenić, czy są one w ich przekonaniu obraźliwe czy też nie.

Spośród zaprezentowanych przez nas określeń najbardziej jednomyślnie jako obraźliwe są oceniane te, które dotyczą homoseksualnych mężczyzn („pedał” i „ciota”). Słowa te jednak w pewnym stopniu oderwały się od swojego pierwotnego znaczenia, więc można zauważyć, że często są one używane do obrażenia innych bez względu na ich orientację seksualną. Słowo „lesba” jest oceniane jako krzywdzące przez mniejszą grupę ankietowanych niż określenia homoseksualnych mężczyzn – odpowiadającym trudniej ustosunkować się do tego terminu lub też po prostu go nie znają.

Wśród określeń dotyczących koloru skóry najczęściej negatywnie oceniane jest słowo „czarnuch”, nieco rzadziej zaś „żółtek”. Słowa „białas” czy „murzyn” są już zdecydowanie rzadziej odbierane jako obraźliwe, a w przypadku tego drugiego większość (68%) nie widzi w nim nic niewłaściwego. Te dwa określenia są częściej postrzegane jako obraźliwe przez najmłodszych ankietowanych; dodatkowo, słowo „murzyn” jest rzadziej uznawane za określenie krzywdzące przez respondentów z wyższym wykształceniem.

W ocenie określeń dotyczących narodowości, przynależności etnicznej, najczęściej negatywnych ocen uzyskały słowa „szkop” i „żydek”, które większość ankietowanych (odpowiednio 66% i 65%) uznaje za obraźliwe. Zaskakujący jest fakt, że identyczne odsetki ankietowanych (po 33%) uważają za wyszydzące słowa „Polaczek” i „Żyd”; to pierwsze jest w pewnym stopniu prześmiewcze i pogardliwe, natomiast „Żyd” jest pojęciem neutralnym, niezawierającym wymiaru wartościującego. Niektórym respondentom (18%) również określenie „Cygan” kojarzy się negatywnie, co jednak może wynikać z faktu, że jest ono czasem używane nie jako określenie przedstawiciela grupy etnicznej, lecz człowieka o pewnych cechach (zdarza się jeszcze słyszeć słowo „ocyganić”, czyli oszukać). Negatywną wymowę tego słowa najczęściej wskazują najmłodszy ankietowani.

Tabela 3

Czy w Pana(i) odczuciu określenie [...] jest czy też nie jest obraźliwe lub krzywdzące?	Tak, jest obraźliwe	Nie, nie jest obraźliwe	Czasem jest, czasem nie jest	Nie znam tego słowa, trudno mi je ocenić
	w procentach			
Określenia dotyczące rasy, koloru skóry				
Czarnuch	72	15	12	1
Żółtek	60	25	10	4
Białas	34	41	12	13
Murzyn	19	68	12	1
Określenia dotyczące narodowości, przynależności etnicznej				
Szkop	66	20	11	3
Żydek	65	21	12	2
Żabojad	50	33	14	4
Rusek	42	42	13	2
Chinol	39	37	13	11
Żyd	33	56	10	1
Polaczek	33	49	15	3
Makaroniarz	30	50	15	5
Wietnamiec	22	65	11	2
Japoniec	21	66	11	2
Cygan	18	68	13	1
Amerykaniec	15	72	12	2
Określenia związane z orientacją seksualną				
Pedał	83	9	6	2
Ciota	80	7	6	7
Lesba	67	10	8	16
Określenia związane z religią				
Dewot	47	32	13	8
Bezbożnik	34	50	13	3
Katol	34	29	8	29
Określenia dotyczące poglądów				
Komuch	59	22	14	6
Lewak	27	27	12	34
Nacjonalista	22	53	10	15
Liberał	13	65	7	15
Inne określenia				
Wsioch	74	14	9	4
Żydokomuch	64	12	8	17
Oszołom	56	25	12	7
Robol	47	36	15	2
Wykształciuch	25	50	10	14
Konkubent	11	79	6	4

Wśród określeń związanych ze sferą religijną stosunkowo wielu Polaków (47%) negatywnie ocenia określenie „dewot”, które stosuje się zazwyczaj, aby opisać lub wyszydzić powierzchowną i przesadną zarazem religijność. Połowa społeczeństwa jest zdania, że określenie „bezbożnik” nie jest obraźliwe. Najczęściej za krzywdzące uznają je najmłodszy badani; ponadto negatywna ocena tego określenia pojawia się tym częściej, im niższy poziom wykształcenia ankietowanych, a także im częściej praktykują oni religijnie. Duża grupa ankietowanych (29%) nie potrafiła się ustosunkować do terminu „katol”, który jest pogardliwym określeniem katolików; wynika to prawdopodobnie z faktu, że nie jest to pojęcie powszechnie znane, a używają go zazwyczaj ludzie młodzi (nieznajomość tego określenia rośnie wraz z wiekiem ankietowanych).

Z określeń dotyczących przekonań, poglądów społeczno-politycznych większość (59%) za obraźliwe uznaje słowo „komuch”. Opinie co do określenia „lewak” są podzielone, jednak warto zauważyć, że najwięcej osób (34%) nie potrafi ustosunkować się do tego terminu. Pojęcie „nacjonalista” przez ponad połowę badanych (53%) nie jest odczuwane jako krzywdzące i mniej osób niż w przypadku słowa „lewak” ocenia je negatywnie. Większość dorosłych (65%) nie widzi nic złego w określeniu „liberał”, jednak niektórzy (13%) poczuliby się urażeni, gdyby nazwano ich w ten sposób.

Trzy czwarte Polaków krytycznie odnosi się do pojęcia „wsioch”. Określenia takie jak „wieśniak” czy „wsioch” funkcjonują obecnie w życiu społecznym raczej jako sposób wyszydzenia, obrażania osoby ze względu na pewne zachowania czy prezentowane cechy, rzadziej zaś odnoszą się do wiejskiego pochodzenia. Za krzywdzące najczęściej uznają je osoby z wyższym wykształceniem i mieszkańcy miast, rzadziej mieszkańcy wsi. Dla prawie połowy ankietowanych (47%) obraźliwe jest określenie „roboł”. Stosunkowo nowe słowo – „wykształciuch” – jest oceniane jako krzywdzące przez co czwartego Polaka, połowa badanych zaś nie uznaje go za obraźliwe. Neutralne określenie „konkubent” nie razi większości respondentów (79%), jednak – co ciekawe – niektórzy (11%) uznają je za krzywdzące; najczęściej jako obraźliwe traktują je najmłodszy badani oraz praktykujący religijnie kilka razy w tygodniu.

Określenie „żydokomuch” (częściej można usłyszeć pojęcie „żydokomuna” jako odniesienie do środowisk liberalnych lub elit politycznych PRL) jest negatywnie oceniane przez 64% Polaków (odsetek ten jest nieznacznie niższy niż w odniesieniu do słowa „żydek”, a wyższy niż w przypadku słowa „komuch”). Wielu badanych (56%) krytycznie ocenia pojęcie „oszołom”, które stosuje się zazwyczaj w odniesieniu do osób o radykalnych

poglądach politycznych lub fanatyków religijnych; dla jednej czwartej Polaków nie brzmi ono obraźliwie.

W przypadku większości zaprezentowanych określeń – nawet tych, które nie mają zazwyczaj negatywnego, stygmatyzującego znaczenia (np. Żyd, konkubent, liberał) – kobiety częściej niż mężczyźni oceniają je krytycznie i uznają za krzywdzące.

Jednym z warunków istnienia przemocy werbalnej jest akceptacja lub obojętność społeczna. W tym aspekcie werbalne formy przemocy są bardziej niebezpieczne od przemocy fizycznej, której specyfika sprawia, że na ogół jest ona dobrze rozpoznawana i dostrzegana. Kiedy oglądamy relację z meczu piłkarskiego, to rzadko umyka nam fakt, że na trybunach wybuchły zamieszki, a niejednokrotnie nie dostrzegamy pojawienia się tam rasistowskich czy antysemitycznych haseł. Jeszcze trudniej dostrzec mowę nienawiści, gdy pojawia się ona w sposób zakamuflowany, a zastosowana retoryka „maskuje” dyskryminujący, krzywdzący przekaz tak, by odczytali go wybrani odbiorcy.

Ponad połowa społeczeństwa twierdzi, że nie była świadkiem ataków werbalnych dotyczących koloru skóry, narodowości, płci, orientacji seksualnej itp. Wśród respondentów, którzy zaobserwowali mowę nienawiści, większość uznaje to zachowanie za rażące. Zdaniem ankietowanych, obraźliwe wypowiedzi dotyczą zazwyczaj orientacji seksualnej, a także rasy, koloru skóry. Polacy w większości deklarują, że nigdy nie myśleli o nikim negatywnie ze względu na cechy, które atakuje mowa nienawiści, w większości też są zdania, że wolność wypowiedzi powinna być ograniczana tak, aby nie krzywdzić innych. Niemniej, świadomość prawna związana ze stosowaniem mowy nienawiści jest stosunkowo niewielka – tylko dwie piąte dorosłych wie, że wyszydzające wypowiedzi dotyczące koloru skóry, narodowości czy wyznania podlegają w Polsce karze.

Opracował

Michał FELIKSIAK

A N E K S

Tabela 1. Czy spotkał(a) się Pan(i) z wypowiedziami - ustnymi lub pisemnymi - które obrażały, wyszydzwały lub dyskryminowały innych z przyczyn całkowicie lub częściowo od nich niezależnych, np. dotyczyły rasy, wyznania, narodowości, pochodzenia społecznego, preferencji seksualnych itp.?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	40	55	5	936
Płeć				
Mężczyźni	43	52	5	440
Kobiety	38	58	5	495
Wiek				
18-24 lat	64	31	5	133
25-34	49	48	4	162
35-44	42	56	2	153
45-54	39	57	5	179
55-64	30	63	7	133
65 lat i więcej	21	72	7	176
Miejsce zamieszkania				
Wies	28	64	8	346
Miasto do 20 tys.	37	58	5	131
20-100 tys.	53	44	3	191
101-500 tys.	50	48	2	166
501 tys.i więcej mieszk.	46	53	2	102
Wykształcenie				
Podstawowe	24	67	9	279
Zasadnicze zawodowe	34	63	3	238
Średnie	53	43	4	323
Wyższe	58	39	3	95
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	55	44	1	63
Prac.umysł.niż.szczebla	58	38	3	69
Pracownicy fiz.- umysł.	51	46	3	71
Robotnicy wykwalifikowani	46	47	7	93
Robotnicy niewykwalifik.	43	50	7	47
Rolnicy	22	74	4	50
Pracujący na własny rach.	55	45	0	30
Bierni zawodowo				
Renciści	25	69	6	75
Emeryci	22	72	7	228
Uczniowie i studenci	63	35	2	63
Bezrobotni	44	51	5	110
Gospodynie domowe i inni	49	48	3	36
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	49	45	6	124
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	51	47	2	60
sekt. pryw. poza rolnict.	50	46	4	177
prywatnym gosp. rolnym	29	69	2	50
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	31	66	3	73
301-500	43	55	2	136
501-900	32	62	6	195
901-1200	41	54	4	106
Powyżej 1200 zł	60	37	3	70
Ocena własnych war. mater.				
Złe	39	55	7	251
Średnie	33	61	5	417
Dobre	52	45	2	268
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	32	60	8	69
Raz w tygodniu	33	62	5	470
1-2 razy w miesiącu	44	51	5	143
Kilka razy w roku	53	44	3	176
W ogóle nie uczestniczy	55	39	6	76
Poglądy polityczne				
Lewica	55	44	1	138
Centrum	42	54	4	258
Prawica	42	54	4	256
Trudno powiedzieć	29	63	8	282

Tabela 2. Czy takie wypowiedzi są dla Pana(i):

(%)

	rażące	obojętne	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	78	17	5	376
Płeć				
Mężczyźni	68	25	8	189
Kobiety	88	10	2	186
Wiek				
18-24 lat	66	31	4	86
25-34	77	16	8	79
35-44	86	10	4	65
45-54	81	14	4	69
55-64	84	8	8	40
65 lat i więcej	80	16	4	37
Miejsce zamieszkania				
Wieś	72	22	6	97
Miasto do 20 tys.	80	11	8	49
20-100 tys.	85	14	1	101
101-500 tys.	69	23	7	82
501 tys.i więcej mieszk.	87	9	4	46
Wykształcenie				
Podstawowe	62	32	6	68
Zasadnicze zawodowe	82	12	6	82
Średnie	79	16	4	171
Wyższe	87	9	5	55
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	83	13	4	35
Prac.umysł.niż.szczebla	84	13	2	40
Pracownicy fiz.- umysł.	84	16	0	36
Robotnicy wykwalifikowani	75	23	3	43
Robotnicy niewykwalifik.	68	28	4	20
Rolnicy	64	27	10	11
Pracujący na własny rach.	89	5	6	16
Bierni zawodowo				
Renciści	95	5	0	19
Emeryci	83	11	5	49
Uczniowie i studenci	57	36	8	40
Bezrobotni	68	20	12	48
Gospodynie domowe i inni	94	0	6	18
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	86	10	4	61
spółce właścicieli	77	23	0	31
prywatnych i państwa	80	17	3	89
sekt. pryw. poza rolnict.	72	21	8	14
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	87	13	0	23
301-500	79	14	6	58
501-900	71	24	5	63
901-1200	87	13	0	44
Powyżej 1200 zł	84	14	2	42
Ocena własnych war. mater.				
Złe	79	16	4	97
Średnie	81	13	6	138
Dobre	73	22	5	140
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	72	17	11	22
Raz w tygodniu	84	12	4	154
1-2 razy w miesiącu	72	19	9	63
Kilka razy w roku	78	21	2	94
W ogóle nie uczestniczy	67	24	9	42
Poglądy polityczne				
Lewica	80	15	5	76
Centrum	79	19	2	109
Prawica	81	12	7	108
Trudno powiedzieć	70	23	7	81

Tabela 3. Czy może Pan(i) określić, gdzie i jak często spotykał(a) Pan(i) tego typu wyszydzające, obraźliwe, krzywdzące dla pewnych osób lub grup wypowiedzi? Jak często spotykał(a) je Pan(i) **na murach, na ścianach budynków, jako tzw. graffiti?**

(%)

	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	60	25	11	4	374
Płeć					
Mężczyźni	61	24	11	4	188
Kobiety	59	26	11	4	186
Wiek					
18-24 lat	73	21	3	2	86
25-34	58	23	10	8	79
35-44	68	25	6	1	65
45-54	63	26	10	1	68
55-64	46	29	18	7	40
65 lat i więcej	30	29	34	7	37
Miejsce zamieszkania					
Wieś	57	22	13	9	97
Miasto do 20 tys.	57	34	8	1	48
20-100 tys.	55	30	13	1	101
101-500 tys.	64	17	13	6	82
501 tys. i więcej mieszk.	74	23	3	0	46
Wykształcenie					
Podstawowe	58	21	14	7	68
Zasadnicze zawodowe	56	29	12	3	80
Średnie	63	23	11	3	171
Wyższe	59	28	7	5	55
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	69	20	9	2	35
Prac.umysł.niż.szczebła	67	25	5	3	40
Pracownicy fiz.- umysł.	63	23	14	0	36
Robotnicy wykwalifikowani	62	25	13	0	43
Robotnicy niewykwalifik.	61	16	17	6	19
Rolnicy	17	27	20	36	11
Pracujący na własny rach.	67	33	0	0	16
Bierni zawodowo					
Renciści	54	24	19	3	19
Emeryci	38	32	21	9	49
Uczniowie i studenci	71	24	5	0	40
Bezrobotni	75	13	6	6	48
Gospodynie domowe i inni	40	53	7	0	18
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	73	15	9	3	61
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	83	9	9	0	31
sekt. pryw. poza rolnict.	56	31	11	1	88
prywatnym gosp. rolnym	36	20	16	28	14
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	70	20	0	10	23
301-500	62	18	19	1	58
501-900	65	24	11	0	62
901-1200	59	28	12	1	44
Powyżej 1200 zł	55	25	17	3	42
Ocena własnych war. mater.					
Złe	66	19	12	2	97
Średnie	57	27	10	5	137
Dobre	59	26	11	4	140
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	39	37	24	0	22
Raz w tygodniu	59	27	9	5	153
1-2 razy w miesiącu	61	22	12	5	63
Kilka razy w roku	62	24	13	1	94
W ogóle nie uczestniczy	69	15	8	8	42
Poglądy polityczne					
Lewica	60	25	11	5	75
Centrum	58	27	13	2	109
Prawica	66	23	9	2	108
Trudno powiedzieć	56	25	11	8	81

Tabela 4. Czy może Pan(i) określić, gdzie i jak często spotykał(a) Pan(i) tego typu wyszydające, obraźliwe, krzywdzące dla pewnych osób lub grup wypowiedzi? Jak często spotykał(a) je Pan(i) w telewizji?

	(%)				
	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	39	42	16	4	374
Płeć					
Mężczyźni	39	36	20	5	188
Kobiety	38	47	12	2	186
Wiek					
18-24 lat	29	47	21	3	86
25-34	29	45	22	4	79
35-44	38	48	11	2	65
45-54	46	35	13	6	68
55-64	53	36	9	2	40
65 lat i więcej	50	29	15	5	37
Miejsce zamieszkania					
Wieś	42	37	19	2	97
Miasto do 20 tys.	31	52	9	8	48
20-100 tys.	37	46	15	2	101
101-500 tys.	45	30	21	4	82
501 tys. i więcej mieszk.	30	53	13	4	46
Wykształcenie					
Podstawowe	45	34	15	7	68
Zasadnicze zawodowe	40	33	23	4	80
Średnie	34	49	15	2	171
Wyższe	42	44	10	4	55
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	40	47	8	4	35
Prac. umysł. niż. szczebla	44	41	13	2	40
Pracownicy fiz.- umysł.	37	41	19	3	36
Robotnicy wykwalifikowani	30	52	14	4	43
Robotnicy niewykwalifik.	42	20	33	5	19
Rolnicy	47	36	7	10	11
Pracujący na własny rach.	38	42	15	5	16
Bierni zawodowo					
Renciści	51	24	13	11	19
Emeryci	58	28	10	4	49
Uczniowie i studenci	22	56	23	0	40
Bezrobotni	32	44	19	5	48
Gospodynie domowe i inni	26	53	21	0	18
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	41	41	14	4	61
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	46	40	14	0	31
sekt. pryw. poza rolnict.	34	45	17	5	88
prywatnym gosp. rolnym	53	34	6	8	14
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	40	41	19	0	23
301-500	41	47	12	0	58
501-900	43	39	14	4	62
901-1200	35	52	12	1	44
Powyżej 1200 zł	42	44	14	0	42
Ocena własnych war. mater.					
Złe	43	36	14	7	97
Średnie	41	38	17	4	137
Dobre	33	49	17	1	140
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	30	41	29	0	22
Raz w tygodniu	42	41	15	3	153
1-2 razy w miesiącu	32	38	25	5	63
Kilka razy w roku	39	49	8	3	94
W ogóle nie uczestniczy	40	36	18	6	42
Poglądy polityczne					
Lewica	44	41	9	5	75
Centrum	37	44	14	5	109
Prawica	35	44	19	1	108
Trudno powiedzieć	40	37	20	3	81

Tabela 5. Kto i jak często wypowiadał te obraźliwe, wyszydające, krzywdzące słowa? Jak często te obraźliwe słowa wypowiadali **politycy, ludzie związani z polityką?**

(%)

	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	49	36	13	3	375
Płeć					
Mężczyźni	48	35	15	2	188
Kobiety	50	37	11	3	186
Wiek					
18-24 lat	40	43	15	2	86
25-34	36	37	21	5	79
35-44	65	28	6	2	65
45-54	51	37	8	4	69
55-64	53	40	5	2	40
65 lat i więcej	57	25	18	0	37
Miejsce zamieszkania					
Wieś	47	34	15	4	97
Miasto do 20 tys.	49	38	13	0	49
20-100 tys.	48	37	12	3	101
101-500 tys.	48	34	14	4	82
501 tys. i więcej mieszk.	54	37	10	0	46
Wykształcenie					
Podstawowe	53	29	16	1	68
Zasadnicze zawodowe	56	30	12	1	82
Średnie	43	42	12	3	170
Wyższe	49	35	11	5	55
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	58	34	3	4	35
Prac. umysł. niż. szczebla	50	31	15	4	40
Pracownicy fiz.- umysł.	31	48	14	7	36
Robotnicy wykwalifikowani	46	37	15	2	43
Robotnicy niewykwalifik.	51	22	27	0	19
Rolnicy	56	27	9	7	11
Pracujący na własny rach.	44	43	12	0	16
Bierni zawodowo					
Renciści	69	26	0	5	19
Emeryci	62	26	10	2	49
Uczniowie i studenci	35	42	21	2	40
Bezrobotni	45	39	16	0	48
Gospodynie domowe i inni	42	54	3	0	18
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	48	39	10	3	60
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	56	31	13	0	31
sekt. pryw. poza rolnict.	42	36	17	5	89
prywatnym gosp. rolnym	66	21	7	6	14
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	40	48	12	0	23
301-500	49	40	9	1	58
501-900	47	41	9	3	63
901-1200	57	33	10	0	44
Powyżej 1200 zł	47	32	17	5	42
Ocena własnych war. mater.					
Złe	47	40	11	2	97
Średnie	51	35	11	3	137
Dobre	47	34	16	3	140
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	40	41	19	0	21
Raz w tygodniu	47	37	13	2	154
1-2 razy w miesiącu	47	39	10	4	63
Kilka razy w roku	55	31	12	2	94
W ogóle nie uczestniczy	45	35	14	5	42
Poglądy polityczne					
Lewica	57	26	15	2	76
Centrum	50	38	9	3	109
Prawica	47	40	12	2	108
Trudno powiedzieć	41	38	17	5	81

Tabela 6. Kto i jak często wypowiadał te obraźliwe, wyszydające, krzywdzące słowa?
Jak często te obraźliwe słowa wypowiadali **dziennikarze, prezenterzy, publicyści?**

(%)

	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	20	49	28	3	376
Płeć					
Mężczyźni	18	48	30	4	189
Kobiety	22	50	27	2	186
Wiek					
18-24 lat	16	49	33	1	86
25-34	16	49	28	7	79
35-44	26	53	21	0	65
45-54	20	50	24	7	69
55-64	20	48	32	0	40
65 lat i więcej	25	38	37	0	37
Miejsce zamieszkania					
Wieś	27	42	30	1	97
Miasto do 20 tys.	23	51	19	7	49
20-100 tys.	16	49	32	4	101
101-500 tys.	16	50	31	3	82
501 tys. i więcej mieszk.	16	58	24	2	46
Wykształcenie					
Podstawowe	21	40	36	3	68
Zasadnicze zawodowe	23	45	31	1	82
Średnie	19	52	24	4	171
Wyższe	16	54	29	1	55
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	14	54	32	0	35
Prac.umysł.niż.szczębla	13	56	25	6	40
Pracownicy fiz.- umysł.	33	34	28	5	36
Robotnicy wykwalifikowani	10	58	28	4	43
Robotnicy niewykwalifik.	17	47	35	0	20
Rolnicy	22	50	21	7	11
Pracujący na własny rach.	23	58	20	0	16
Bierni zawodowo					
Renciści	39	33	28	0	19
Emeryci	30	42	28	0	49
Uczniowie i studenci	11	51	35	2	40
Bezrobotni	19	46	27	7	48
Gospodynie domowe i inni	17	56	27	0	18
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	12	52	30	5	61
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	22	54	25	0	31
sekt. pryw. poza rolnict.	16	50	31	3	89
prywatnym gosp. rolnym	34	44	16	6	14
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	35	39	26	0	23
301-500	16	55	25	4	58
501-900	24	55	18	3	63
901-1200	17	57	24	2	44
Powyżej 1200 zł	15	48	35	1	42
Ocena własnych war. mater.					
Złe	20	47	29	4	97
Średnie	23	50	25	2	138
Dobre	17	49	32	2	140
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	16	55	22	7	22
Raz w tygodniu	22	47	30	2	154
1-2 razy w miesiącu	17	47	29	7	63
Kilka razy w roku	22	45	31	1	94
W ogóle nie uczestniczy	15	64	18	3	42
Poglądy polityczne					
Lewica	13	50	33	5	76
Centrum	20	49	29	2	109
Prawica	26	50	22	2	108
Trudno powiedzieć	19	47	30	4	81

Tabela 7. Tabela 7. Kto i jak często wypowiadał te obraźliwe, wyszydające, krzywdzące słowa?
Jak często te obraźliwe słowa wypowiadały osoby związane z Kościołem?

(%)

	Często	Rzadko	Wcale	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	36	31	25	8	376
Płeć					
Mężczyźni	41	30	22	7	189
Kobiety	32	33	28	8	186
Wiek					
18-24 lat	26	35	31	9	86
25-34	31	29	30	11	79
35-44	45	36	15	5	65
45-54	40	33	22	5	69
55-64	58	16	16	9	40
65 lat i więcej	28	30	36	6	37
Miejsce zamieszkania					
Wieś	27	42	22	10	97
Miasto do 20 tys.	34	26	29	11	49
20-100 tys.	34	29	32	6	101
101-500 tys.	45	27	21	7	82
501 tys. i więcej mieszk.	48	28	20	4	46
Wykształcenie					
Podstawowe	37	27	28	7	68
Zasadnicze zawodowe	33	37	23	7	82
Średnie	35	30	26	9	171
Wyższe	43	31	21	5	55
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	43	25	25	7	35
Prac. umysł. niż. szczebla	27	32	34	7	40
Pracownicy fiz.- umysł.	31	31	30	8	36
Robotnicy wykwalifikowani	24	42	24	9	43
Robotnicy niewykwalifik.	49	25	26	0	20
Rolnicy	29	45	9	17	11
Pracujący na własny rach.	60	16	24	0	16
Bierni zawodowo					
Renciści	43	33	23	0	19
Emeryci	42	33	18	7	49
Uczniowie i studenci	31	27	34	8	40
Bezrobotni	45	26	19	11	48
Gospodynie domowe i inni	17	43	30	11	18
Pracuje w:					
inst. państw., publicznej	34	37	23	6	61
spółce właścicieli					
prywatnych i państwa	34	38	25	2	31
sekt. pryw. poza rolnict.	37	24	32	7	89
prywatnym gosp. rolnym	39	41	7	13	14
Dochody na jedną osobę					
Do 300 zł	36	26	23	15	23
301-500	43	27	21	9	58
501-900	35	31	28	6	63
901-1200	44	27	29	0	44
Powyżej 1200 zł	44	32	20	4	42
Ocena własnych war. mater.					
Złe	42	28	23	7	97
Średnie	34	36	22	8	138
Dobre	35	28	30	7	140
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	19	23	48	10	22
Raz w tygodniu	27	37	30	6	154
1-2 razy w miesiącu	33	37	27	3	63
Kilka razy w roku	45	27	17	11	94
W ogóle nie uczestniczy	62	14	13	11	42
Poglądy polityczne					
Lewica	52	24	20	3	76
Centrum	35	32	22	11	109
Prawica	30	32	32	6	108
Trudno powiedzieć	31	36	23	9	81

Tabela 8. Czy w Pana(i) przekonaniu są jakieś grupy, środowiska, którym często zdarza się obrażać innych ze względu na którąś z cech wymienionych na karcie?
1 - Tak, są takie grupy; 2 - Nie, nie ma takich grup

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	32	44	24	937
Płeć				
Mężczyźni	36	43	22	442
Kobiety	28	46	27	495
Wiek				
18-24 lat	40	41	19	134
25-34	35	45	20	162
35-44	40	40	20	153
45-54	28	46	26	179
55-64	30	46	24	133
65 lat i więcej	20	47	34	176
Miejsce zamieszkania				
Wieś	22	47	30	346
Miasto do 20 tys.	33	44	23	132
20-100 tys.	35	42	23	191
101-500 tys.	42	37	20	167
501 tys.i więcej mieszk.	36	51	13	102
Wykształcenie				
Podstawowe	21	47	32	279
Zasadnicze zawodowe	29	50	21	238
Średnie	37	41	22	324
Wyższe	50	36	14	95
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	59	27	13	63
Prac.umysł.niż.szczebła	33	46	21	69
Pracownicy fiz.- umysł.	36	43	21	71
Robotnicy wykwalifikowani	28	49	22	93
Robotnicy niewykwalifik.	32	47	20	47
Rolnicy	14	66	20	50
Pracujący na własny rach.	46	32	22	30
Bierni zawodowo				
Renciści	29	48	23	75
Emeryci	20	50	30	228
Uczniowie i studenci	44	40	16	64
Bezrobotni	34	28	38	110
Gospodynie domowe i inni	35	49	16	36
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	36	41	22	125
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	39	46	15	60
sekt. pryw. poza rolnict.	37	42	21	177
prywatnym gosp. rolnym	19	64	17	50
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	37	34	29	73
301-500	30	43	28	136
501-900	27	52	21	195
901-1200	36	49	14	106
Powyżej 1200 zł	49	37	14	71
Ocena własnych war. mater.				
Złe	34	36	30	251
Średnie	27	48	25	417
Dobre	36	46	18	268
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	30	44	27	69
Raz w tygodniu	24	50	25	470
1-2 razy w miesiącu	35	41	24	143
Kilka razy w roku	40	39	21	177
W ogóle nie uczestniczy	51	27	22	76
Poglądy polityczne				
Lewica	48	31	21	138
Centrum	32	51	17	259
Prawica	33	48	19	257
Trudno powiedzieć	22	41	37	282

Tabela 9. Czego, jakich cech, Pana(i) zdaniem, dotyczyły te obraźliwe, wyszydające, krzywdzące wypowiedzi?
 Proszę wybrać nie więcej niż trzy najczęściej pojawiające się według Pana(i) cechy. 1 - Koloru skóry, rasy;
 2 - Narodowości, przynależności etnicznej; 3 - Wyznania religijnego; 4 - Braku wyznania religijnego;
 5 - Płci; 6 - preferencji seksualnych; 7 - Niepełnosprawności, kalectwa; 8 - Pochodzenia społecznego

(%)

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	60	36	39	10	9	76	20	19
Płeć								
Mężczyźni	58	39	38	9	8	77	17	17
Kobiety	63	32	40	11	11	76	22	21
Wiek								
18-24 lat	70	34	31	11	8	79	25	19
25-34	63	41	33	3	14	71	20	25
35-44	58	38	42	12	6	82	21	25
45-54	57	33	44	14	10	81	16	13
55-64	53	33	46	15	9	82	12	12
65 lat i więcej	53	29	48	11	9	56	21	17
Miejsce zamieszkania								
Wieś	64	31	46	15	9	70	22	17
Miasto do 20 tys.	64	50	34	4	5	67	16	30
20-100 tys.	45	34	37	13	12	80	21	19
101-500 tys.	66	34	36	7	10	79	19	20
501 tys. i więcej mieszk.	73	38	40	7	9	86	17	12
Wykształcenie								
Podstawowe	54	31	37	17	9	73	27	20
Zasadnicze zawodowe	60	32	37	13	11	73	16	21
Średnie	64	37	41	8	9	77	20	18
Wyższe	58	41	38	6	9	83	16	19
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	54	49	36	5	19	80	16	19
Prac.umysł.niż.szczebła	61	45	44	6	9	83	7	24
Pracownicy fiz.- umysł.	81	42	38	3	4	72	26	12
Robotnicy wykwalifikowani	78	31	27	14	8	65	25	22
Robotnicy niewykwalifik.	55	42	16	7	28	72	4	22
Rolnicy	34	19	54	0	18	87	24	46
Pracujący na własny rach.	54	48	66	9	0	88	22	5
Bierni zawodowo								
Renciści	59	23	42	32	19	79	18	17
Emeryci	48	34	52	11	5	61	15	19
Uczniowie i studenci	72	22	30	6	5	93	24	19
Bezrobotni	46	30	37	19	7	79	30	18
Gospodynie domowe i inni	67	41	41	6	6	73	20	13
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	67	37	45	12	14	76	14	18
spółce właścicieli								
prywatnych i państwa	72	37	25	0	17	74	25	26
sekt. pryw. poza rolnict.	65	47	35	6	9	75	18	18
prywatnym gosp. rolnym	32	37	59	0	14	90	19	35
Dochody na jedną osobę								
Do 300 zł	49	27	46	29	4	72	19	21
301-500	58	29	40	13	9	67	15	24
501-900	67	35	39	9	4	76	17	24
901-1200	65	37	41	4	12	83	23	9
Powyżej 1200 zł	61	34	54	6	7	74	14	16
Ocena własnych war. mater.								
Złe	56	29	40	19	14	74	21	19
Średnie	65	38	34	11	7	73	16	22
Dobre	60	38	43	4	9	81	22	17
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	57	29	44	9	4	58	25	17
Raz w tygodniu	62	33	40	13	8	72	21	19
1-2 razy w miesiącu	57	35	43	6	9	79	24	21
Kilka razy w roku	63	36	36	12	15	82	18	15
W ogóle nie uczestniczy	57	48	33	4	6	83	8	28
Poglądy polityczne								
Lewica	58	35	42	10	12	84	16	20
Centrum	64	32	41	9	14	80	19	13
Prawica	54	37	39	10	5	73	21	23
Trudno powiedzieć	65	38	33	13	8	70	23	21

(continued)

Tabela 9 (cd.)

(%)

	Inne cechy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	1	0	376
Płeć			
Mężczyźni	2	1	189
Kobiety	0	0	186
Wiek			
18-24 lat	1	0	86
25-34	1	0	79
35-44	0	0	65
45-54	2	1	69
55-64	0	0	40
65 lat i więcej	4	2	37
Miejsce zamieszkania			
Wieś	3	0	97
Miasto do 20 tys.	2	0	49
20-100 tys.	1	2	101
101-500 tys.	0	0	82
501 tys. i więcej mieszk.	0	0	46
Wykształcenie			
Podstawowe	1	0	68
Zasadnicze zawodowe	2	1	82
Średnie	1	0	171
Wyższe	0	1	55
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	0	0	35
Prac.umysł.niż.szczebła	0	0	40
Pracownicy fiz.- umysł.	2	0	36
Robotnicy wykwalifikowani	0	2	43
Robotnicy niewykwalifik.	9	0	20
Rolnicy	0	0	11
Pracujący na własny rach.	0	0	16
Bierni zawodowo			
Renciści	0	0	19
Emeryci	3	1	49
Uczniowie i studenci	0	0	40
Bezrobotni	1	0	48
Gospodynie domowe i inni	0	0	18
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	0	0	61
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	0	0	31
sekt. pryw. poza rolnict.	2	1	89
prywatnym gosp. rolnym	0	0	14
Dochody na jedną osobę			
Do 300 zł	2	5	23
301-500	3	0	58
501-900	3	1	63
901-1200	0	0	44
Powyżej 1200 zł	1	0	42
Ocena własnych war. mater.			
Złe	1	1	97
Średnie	2	1	138
Dobre	0	0	140
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	4	3	22
Raz w tygodniu	2	1	154
1-2 razy w miesiącu	0	0	63
Kilka razy w roku	0	0	94
W ogóle nie uczestniczy	1	0	42
Poglądy polityczne			
Lewica	0	0	76
Centrum	1	0	109
Prawica	3	2	108
Trudno powiedzieć	1	0	81

Tabela 10. Czy zdarzyło się Panu(i) pomyśleć negatywnie o kimś ze względu na jego narodowość, kolor skóry, wyznanie, płeć, preferencje seksualne itp.?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	20	74	6	937
Płeć				
Mężczyźni	25	67	9	442
Kobiety	15	81	4	495
Wiek				
18-24 lat	31	65	5	134
25-34	24	70	6	162
35-44	23	72	5	153
45-54	16	73	10	179
55-64	13	82	5	133
65 lat i więcej	12	83	6	176
Miejsce zamieszkania				
Wieś	16	80	5	346
Miasto do 20 tys.	20	70	9	132
20-100 tys.	16	75	9	191
101-500 tys.	26	66	8	167
501 tys.i więcej mieszk.	26	73	1	102
Wykształcenie				
Podstawowe	13	80	6	279
Zasadnicze zawodowe	18	74	8	238
Średnie	24	71	6	324
Wyższe	26	71	4	95
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	34	65	2	63
Prac.umysł.niż.szczebła	24	73	3	69
Pracownicy fiz.- umysł.	24	74	2	71
Robotnicy wykwalifikowani	23	72	5	93
Robotnicy niewykwalifik.	22	73	5	47
Rolnicy	17	81	2	50
Pracujący na własny rach.	11	68	21	30
Bierni zawodowo				
Renciści	11	81	8	75
Emeryci	11	83	6	228
Uczniowie i studenci	34	62	4	64
Bezrobotni	25	62	13	110
Gospodynie domowe i inni	4	90	6	36
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	25	73	2	125
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	23	71	6	60
sekt. pryw. poza rolnict.	25	68	7	177
prywatnym gosp. rolnym	16	82	2	50
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	23	71	6	73
301-500	17	78	4	136
501-900	21	71	8	195
901-1200	12	82	6	106
Powyżej 1200 zł	34	66	0	71
Ocena własnych war. mater.				
Złe	20	74	6	251
Średnie	15	76	9	417
Dobre	25	71	3	268
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	15	79	6	69
Raz w tygodniu	16	80	5	470
1-2 razy w miesiącu	22	68	10	143
Kilka razy w roku	24	67	9	177
W ogóle nie uczestniczy	29	67	4	76
Poglądy polityczne				
Lewica	19	71	10	138
Centrum	20	76	4	259
Prawica	21	75	4	257
Trudno powiedzieć	17	74	9	282

Tabela 11. Która z poniższych opinii jest Panu(i) bliższa? 1 - Wolność słowa gwarantuje możliwość swobodnego wypowiedzenia opinii, nawet jeśli te opinie są odczuwane przez pewne osoby lub grupy jako obraźliwe, wyszydzające lub krzywdzące; 2 - Wolność słowa gwarantuje swobodę wypowiedzi, pod warunkiem, że wygłaszane opinie nie są dla innych ludzi obraźliwe, wyszydzające lub krzywdzące; 3 - Trudno powiedzieć, żadna z nich nie jest mi bliska

(%)

	1	2	3	Liczba osób
Ogółem	16	73	11	937
Płeć				
Mężczyźni	19	70	11	442
Kobiety	14	75	11	495
Wiek				
18-24 lat	25	68	6	134
25-34	19	73	8	162
35-44	16	79	5	153
45-54	17	77	7	179
55-64	15	77	8	133
65 lat i więcej	8	64	28	176
Miejsce zamieszkania				
Wieś	18	68	14	346
Miasto do 20 tys.	13	72	15	132
20-100 tys.	16	75	9	191
101-500 tys.	13	81	7	167
501 tys. i więcej mieszk.	21	74	5	102
Wykształcenie				
Podstawowe	16	64	20	279
Zasadnicze zawodowe	16	73	10	238
Średnie	17	79	5	324
Wyższe	18	77	6	95
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	23	73	5	63
Prac. umysł. niż. szczebla	17	81	2	69
Pracownicy fiz.- umysł.	14	79	7	71
Robotnicy wykwalifikowani	18	72	10	93
Robotnicy niewykwalifik.	21	70	9	47
Rolnicy	21	71	9	50
Pracujący na własny rach.	17	80	3	30
Bierni zawodowo				
Renciści	13	69	18	75
Emeryci	11	70	19	228
Uczniowie i studenci	20	79	1	64
Bezrobotni	24	64	12	110
Gospodynie domowe i inni	2	88	10	36
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	19	77	4	125
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	26	71	3	60
sekt. pryw. poza rolnict.	16	75	9	177
prywatnym gosp. rolnym	19	74	6	50
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	25	69	6	73
301-500	13	81	5	136
501-900	12	74	14	195
901-1200	16	79	5	106
Powyżej 1200 zł	21	74	5	71
Ocena własnych war. mater.				
Złe	15	70	15	251
Średnie	15	72	12	417
Dobre	19	76	5	268
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	19	68	13	69
Raz w tygodniu	15	74	11	470
1-2 razy w miesiącu	15	70	15	143
Kilka razy w roku	19	75	7	177
W ogóle nie uczestniczy	20	68	12	76
Poglądy polityczne				
Lewica	14	80	6	138
Centrum	19	74	7	259
Prawica	17	76	7	257
Trudno powiedzieć	15	65	20	282

Tabela 12. Czy, według Pana(i) wiedzy, wyszydzanie, oskarżanie i poniżanie innych ludzi za ich narodowość, kolor skóry, wyznanie, itp. jest:
1 - przestępstwem w polskim prawie; 2 - nie jest to coś, co w świetle prawa podlega karze

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	39	36	25	937
Płeć				
Mężczyźni	42	37	21	442
Kobiety	36	35	28	495
Wiek				
18-24 lat	40	43	17	134
25-34	43	38	19	162
35-44	43	38	20	153
45-54	43	35	23	179
55-64	43	29	28	133
65 lat i więcej	25	33	42	176
Miejsce zamieszkania				
Wieś	36	32	31	346
Miasto do 20 tys.	39	34	27	132
20-100 tys.	44	35	21	191
101-500 tys.	41	38	21	167
501 tys.i więcej mieszk.	37	48	16	102
Wykształcenie				
Podstawowe	29	31	40	279
Zasadnicze zawodowe	38	42	20	238
Średnie	42	37	21	324
Wyższe	57	32	11	95
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	55	31	15	63
Prac.umysł.niż.szczebła	49	38	13	69
Pracownicy fiz.- umysł.	45	40	15	71
Robotnicy wykwalifikowani	47	38	15	93
Robotnicy niewykwalifik.	31	47	22	47
Rolnicy	37	33	30	50
Pracujący na własny rach.	54	20	26	30
Bierni zawodowo				
Renciści	32	34	34	75
Emeryci	29	36	35	228
Uczniowie i studenci	47	48	6	64
Bezrobotni	31	30	39	110
Gospodynie domowe i inni	47	34	18	36
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	49	38	14	125
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	47	39	14	60
sekt. pryw. poza rolnict.	46	35	19	177
prywatnym gosp. rolnym	38	37	25	50
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	47	31	22	73
301-500	39	41	20	136
501-900	40	35	25	195
901-1200	49	34	17	106
Powyżej 1200 zł	53	36	11	71
Ocena własnych war. mater.				
Złe	34	33	33	251
Średnie	38	37	25	417
Dobre	45	38	17	268
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	36	36	28	69
Raz w tygodniu	39	35	26	470
1-2 razy w miesiącu	41	32	27	143
Kilka razy w roku	37	41	22	177
W ogóle nie uczestniczy	42	37	22	76
Poglądy polityczne				
Lewica	45	35	20	138
Centrum	41	41	18	259
Prawica	43	37	19	257
Trudno powiedzieć	31	31	39	282